

LIUDMYLA DOLHOVSKA

GELEŽINIS GENEROLAS

ŽMOGIŠKUMO PAMOKOS

Pratarmė

– Aš Kyjivą paliksiu paskutinis. Blogiausiu atveju gyvas tikrai nepasiduosiu, – 2022 m. kovo 3 d., kai sostinės užėmimo grėsmė tebebuvo didelė, kalbėjo Ukrainos ginkluotųjų pajėgų vyriausiasis vadas generolas Valerijus Zalužnas. Jis paprašė savo padėjėjų atnešti asmeninius ginklus, granatas, šaudmenis ir vaistinėlę. Požeminiame vadavietės bunkeryje vis labiau augo įtampa. Čia buvo priimami lemtingi Ukrainai sprendimai. Juos priėmė žmogus, visą save atidavęs šiai šaliai.

– Manęs niekas nepažįsta, – atsakė Valerijus Fedorovyčius, kai paklausiau, kas galėtų apie jį papasakoti, rašant knygą.

Ir tai – tiesa. Tokie žmonės – visada paslaptis. Jie yra sudėtingi, įvairiapusiai. Už jų atvirumo ir lengvumo stūkso gelžbetoninė nervų, žinių, patirties ir dvasinės gelmės siena. Tokių asmenybių neįmanoma apibūdinti tik iš vieno žiūros taško.

Nepretenduoju būti Valerijaus Zalužno biografe. Tačiau suvokiu, kad visuomenėje iškilo poreikis atskleisti šią asmenybę. Ir ateityje jis tik didės. Kaip žmogus, dirbęs kartu su vyriausiuoju vadu pirmaisiais didžiojo karo metais, negaliu nepasidalyti savo užrašais, pastebėjimais ir išpūdžiais. Norėčiau į šiuos puslapius sudėti

žmogiškumo, lyderystės, vadovavimo ir bendravimo pamokas, kurių išmokau dirbdama su Valerijumi Zalužnu.

Jis svajojo apie karybą – ir pasiekė jos aukštumas. Jis svajojo apie laimingą šeimą – ir sukūrė santykius, stipresnius už plieną. Jis svajojo tarnauti savo šaliai – ir tapo jos gelbėtoju. „Neleiskite niekam – nei žmonėms, nei aplinkybėms – pakeisti jūsų svajonių! Svajonės pildosi. Esu to pavyzdys“, – savo sėkmės paslaptimi dalijosi vyriausiasis vadas. Tačiau jo gyvenimo ir asmeninio augimo istorija rodo, kad generolas visko pasiekė veikiau kažko nepaisydamas, o ne kieno nors dėka. Jam teko patirti artimų žmonių netektį, tačiau šis skausmas tik sustiprino jo gebėjimą užjausti, mylėti ir globoti. Jis myli savo žmoną Oleną ir nesigėdija šio jausmo. Per vieną šventę – Ukrainos gynėjų dieną, 2022 m. spalio 14 d. – kalbėjomės apie kelią iki generolo antpečių, ir aš pastebėjau: „Jūsų žmona yra penkiasdešimt procentų jūsų sėkmės.“ Valerijus Fedorovyčius atsakė: „Ne, Lena – devyniasdešimt procentų mano sėkmės.“

Bet sykiu Zalužnų šeima kruopščiai saugo savo asmeninį gyvenimą nuo pašalinių akių. Gerbdama šį sprendimą, praleidžiu geležinio generolo asmeninio gyvenimo detales.

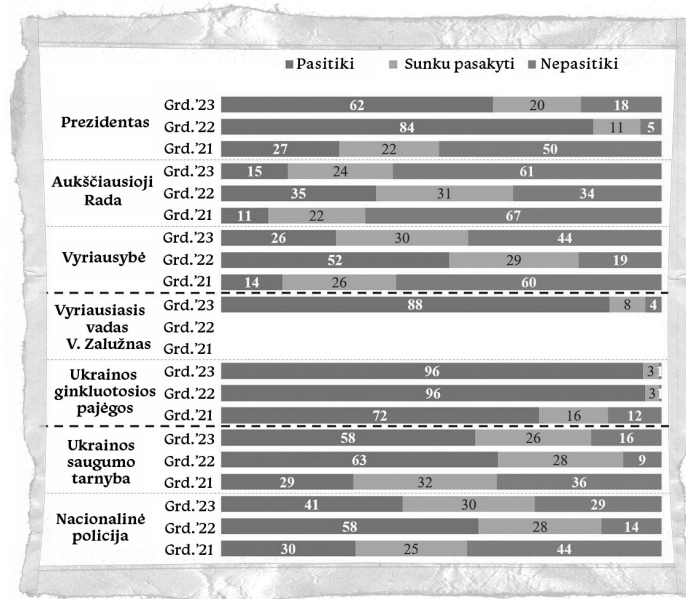
Kariškio dalia blaškė jį po visą šalį, ir šie išbandymai padėjo jam perprasti visus tarnybos lygmenis, šalies regionus, susirasti draugų visuose jos kampečiuose. Būtent jie pavertė jį tokiu žmogumi, kokį pažįstame šiandien.

Kai pradėjau rašyti šią knygą, ukrainiečių pasitikėjimas Ukrainos ginkluotosiomis pajėgomis siekė 96 procentus. Metai iš metų ši procentą padeda išlaikyti tūkstančių ginkluotųjų pajėgų karių žygdarbiai.

Kyjiavo tarptautinio sociologijos instituto tyrimas „Pasitikėjimo socialinėmis institucijomis raida 2021–2023 m.“: ginkluotosios pajėgos išlaiko absoliutų visuomenės pasitikėjimą – kaip ir 2022 m. gruodį, taip ir dabar UGP pasitiki 96 procentai. Be to, 88 proc. ukrainiečių pasitiki V. Zalužnu (tik 4 proc. nepasitiki).

Vyriausiasis vadas ikūnija kariuomenę ir susilaukia didžiulio žmonių pasitikėjimo bei meilės. Dešimtys memų, dainų, straipsnių ir reitingų įtakingiausiose žiniasklaidos priemonėse. Valerijaus Zalužno autorite-

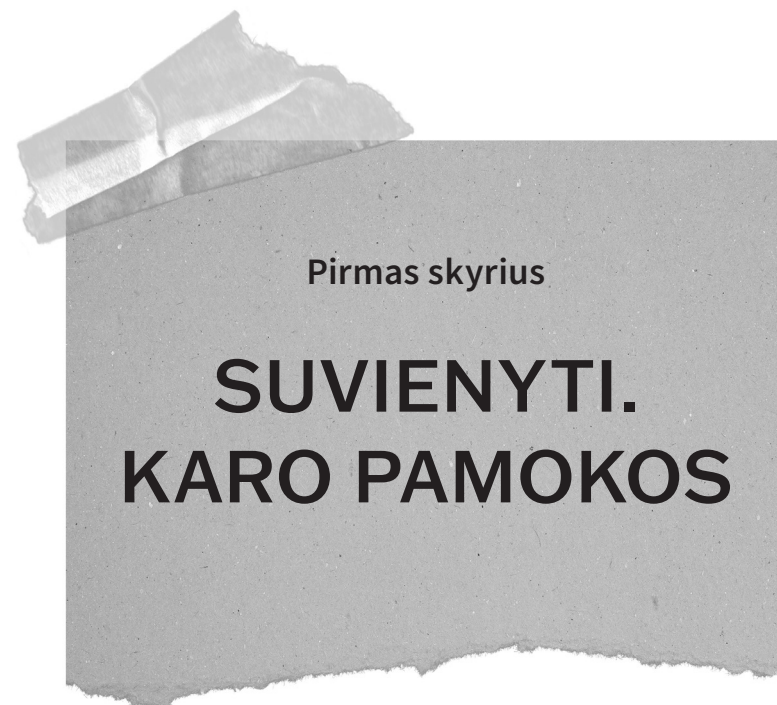

tas tarp civilių ir kariškių yra nepajudinamas. Tačiau, nepaisant tokio visuomenės dėmesio, apie jį žinoma nedaug.

Galbūt daugeliui bus įdomu gauti atsakymus į klausimus: kas gi yra Valerijus Zalužnas? Kas suformavo jį kaip asmenybę ir karo profesionalą? Kaip jam pavyko palaidoti mitą apie Rusijos kariuomenės ir jos elitinių dalinių neįveikiamumą? Kur slypi jo nepaneigiamo autoriteto kariuomenėje paslaptis?

Rengdama šią knygą kalbinau Valerijaus Fedorovyčiaus šeimą ir artimuosius, bendražygius ir draugus, taip pat gerus vyriausiojo vado bičiulius: Ukrainos liaudies artistę, aktorę Adą Rohovceva ir akademiką, Ukrainos nacionalinės mokslų akademijos pirmąjį viceprezidentą Volodymyrą Horbuliną.

Man, kaip strateginės komunikacijos patarėjai, teko garbė dirbti su generolu Valerijumi Zalužnu nuo jo paskyrimo Ukrainos ginkluotųjų pajėgų vyriausiuoju vadu 2021 m. liepos 27 d. iki 2023 m. kovo 1 dienos. Šis laikotarpis ir yra knygos pamatas. Knyga liudiju generolo V. Zalužno lyderystę ir indėlį į ilgaamžę Ukrainos žmonių kovą prieš rusų įsibrovėlius. Visų detalių ir komentarų šiuose puslapiuose nerasite – karas tebevyksta. Tenka nutylėti kai kurias biografijos detales, tam tikrus sprendimus ir juos lėmusius veiksmus, generolo santykius su politine vadovybe – viską, kas galėtų atskleisti priešui svarbius dalykus ir taip pakenkti Ukrainos žmonėms.

Vasario 24 d. Ši šalis laikosi ant mūsų pečių!

Maždaug dešimtą valandą ryto, kirtusi generalinio štabo kiemą, atsidūriau prie neišvaizdžių medinių durų, vedančių į bunkerį. Kartu su šiltu, drėgnu, šiek tiek tvankiu oru mane užgriuvo ir mano pasirinkimo svoris. Kaip civilė vis dar galėjau pasinaudoti teise dirbti per nuotolį, tačiau įžengusi į bunkerį galutinai išsiparei-gojau tapti Ukrainos ginkluotųjų pajėgų vyriausiojo vado atstove šiuo kritiniu metu, kai kiekvienas žodis ir kiekviena publikacija turi nepaprastai stiprų poveikį. Mano kolegos kariškiai kaip tik atsiėmė savo tarnybinius ginklus. Pasiėmiau ir aš – tai buvo mano žodis.

Praėjusi kelis sargybos postus ir nusileidusi liftu septyniolika aukštų žemyn, įžengiau į patalpą, kurioje jau buvo įrengta pagrindinė pajėgų valdymo būstinė. Čia vyravo darbinė atmosfera: skambučiai, raportai, dokumentai. Prie ilgo stalo – aukščiausia šalies karinė vadovybė. Šalia kabo didžiuliai operatyvinės situacijos žemėlapiai, prie kurių protarpiais prieidavo Valerijus Zalužnas.

Elektroninėje švieslentėje buvo du laikmačiai: realusis ir operatyvinis, skaičiuojantis valandas nuo atviros

invazijos pradžios. Šis ciferblatas vis labiau tolino mus nuo taikaus gyvenimo, gilino atotrūkį tarp nežinomybės ir kadaise suplanuotos ateities bei visiems laikams nutraukė bet kokius ryšius su Rusija ir jos piliečiais.

Elektroninėje švieslentėje ant sienos priešais operatyvinės padėties žemėlapij laikas buvo matuojamas dviem laikmačiais: realiuoju ir operatyviniu, skaičiavusiu valandas nuo plataus masto invazijos pradžios.

Šis požeminis valdymo punktas buvo pastatytas sovietmečiu, rengiantis branduoliniam karui. Čia yra laiptai ir liftas, slapti išėjimai į skirtingas Kyjivo vietas – tikras požeminis miestelis. Bunkeris buvo sutvarkytas likus keleriems metams iki plataus masto karo. Beje, 2015–2017 m. šiam remontui vadovavo Valerijus Zalužnas. Ir būtent jam teko čia praleisti dienas ir naktis šaliai lemtingu metu.

Vos įžengusi į bunkerį, sutikau susijaudinusi pulkininką Oleksandrą Metalidį, vyriausiojo vado padėjėją. Jis man pasakė:

– Privalai tai užrašyti! Vadas, duodamas įsakymą vienam brigados vadu, šaukė į ragelį: „Suprask, ši šalis laikosi ant mūsų pečių!“.

Pirmosiomis plataus masto rusų puolimo valandomis Zalužnas, duodamas įsakymus vienam vadu, šaukė į ragelį: „Suprask, ši šalis laikosi ant mūsų pečių!“.

Ši frazė man tapo karo šūkiu.

Negalėjau atplėšti akių nuo vyriausiojo vado. Tada dar generolas leitenantas (dabar jau generolas) Zalužnas atrodė ramus ir susikaupęs. Iš jo žodžių ir judesių buvo aišku, kad jis žino, ką daro, viskas yra kontroliuojama. Jis sėdėjo ties ilgo stalo viduriu, priešais jį buvo monitoriai, telefonai ir mobilusis telefonas. Vaizdo ryšiu jis kalbėjosi su pajėgu vadais – klausėsi raportų ir davė įsakymus.

Iš abiejų jo pusių sėdėjo pavaduotojai – generolas leitenantas Jevhenas Mojysiukas ir generolas pulkininkas Viktoras Balanas, taip pat generalinio štabo viršininkas generolas leitenantas Serhijus Šaptala. Toliau iš eilės – gynybos ministro pavaduotojai Ivanas Rusnakas ir Hanna Maliar, taip pat karinės vadovybės ir kontrolės vadovai, buvęs generalinio štabo vadovas Viktoras Muženka ir Serhijus Kornijčiukas.

Milžiniškuose popieriniuose žemėlapiuose pareiḡūnai žymėdavosi situaciją. Prie tų pačių žemėlapių dažnai stovėdavo ir generolai. Vieną tokią akimirką įamžinau, kai prie žemėlapių sustojo du vyriausieji vadai – dabartinis, Valerijus Zalužnas, ir buvęs, Viktoras Muženka, – kaip vienybės ir bendros tarnystės savo šaliai pavyzdį.

Radau vietą kamputyje. Virš manęs kabojo krūva karinių vyriškų švarkų, tikėjau, kad manęs už jų nesimato. Bijojau, kad jei Zalužnas pastebės mane, lieps pasiimti vaiką ir palikti miestą. To norėjau ir nenorėjau sykiu: norėjau kaip devynmečio sūnaus mama, nenorėjau kaip savo šalies pilietė.

Viktoras Muženka ir Valerijus Zalužnas kariuomenės valdymo punkte. 2022 m. vasario 24 d.
Liudmylos Dolhonovskos nuotrauka

Maždaug ketvirtą po pietų į kambarį atnešė arbatos metaliniame bidone, samtį, plastikinius puodelius ir kelias lėkštes sumuštinių su pigia dešra ir sūriu. Visi juos valgė nežiūrėdami. Aš pilsčiau generolams arbatą ir nepastebimai nurinkdavau tuščius indus.

Stipri juoda arbata be cukraus. Vėliau nebeklausėme, ar jos užplikyti. Žinojome, kad jos visada turi būti ant jo stalo.

Vėlai vakare vyriausiasis vadas priėjo prie manęs. Pakilau nuo kėdės. Išlemenau kažką panašaus į: „Valerijau Fedorovyčiau, viskas bus gerai.“ Jis stipriai mane

apkabino ir nusišypsojo. Nuo tos akimirkos turėjau neginčijamą teisę čia pasilikti ir dirbti.

Be bendro ginkluotųjų pajėgų komunikacijos koordinavimo, vyriausiojo vado vardu buvau atsakinga už socialinius tinklus. Jis persiūsdavo man sunaikintos rusų technikos vaizdo įrašus ir nuotraukas, kurias jam siūsdavo priešakinėse fronto linijose esantys vaikinai. Mačiau emocingas vadovybės reakcijas: „Taip!“, „Gražumėlis!“, „Šaunuoliai vaikinai!“ Kai mums pavykdavo suduoti triuškinančius smūgius prieš kariuomenei, aš iškart prašydavau leidimo paviešinti šiuos vaizdus. Ukrainos ginkluotųjų pajėgų pranešimai tapo svarbūs žmonėms, jie suteikė vilties ir jėgų nepalūžti. Ukrainos ir užsienio žiniasklaida pasiūpavo mūsų publikacijas. Supratome informacijos svarbą ir darėme viską, ką galėjome: rengėme generalinio štabo operatyvines ataskaitas, vyriausiojo vado pareiškimus ir pranešimus, organizavome žurnalistų patekimą į mūsų zonas, derinome veiksmus su kolegomis iš saugumo ir gynybos sektoriaus, centriniais ir vietos valdžios atstovais, nuomonės formuotojais.

Bemaž auštant vyriausiojo vado padėjėjai man patarė bent valandą ar dvi pamiegoti. Vienintelė laisva patalpa buvo kambarys su lentele ant durų „Ukrainos vyriausiojo ginkluotųjų pajėgų vado poilsio kambarys“. Atsiguliau ant sofos kaip stovėjau – su džinsais, megztiniu ir sportbačiais. Dėl įtampos ir šalčio negalėjau užmigti. Pasidėjau telefoną į šalį, kad pailsinčiau akis. Bet akyse visą laiką stovėjo sūnaus veidas.

Ketvirtąją ar penktąją parą vyriausiasis vadas, generalinio štabo viršininkas ir vyriausiojo vado pavaduotojas Jevhenas Mojysiukas pradėjo budėti pakaitomis, skirdami po kelias valandas miegui.

Kiekvienas jų turėjo atskirą poilsio kambarį, nors iš tikrųjų ten buvo tik lova ir nedidelis vonios kambarys. Į vyriausiojo vado poilsio kambarį reikėjo eiti pro kabinetą, kuriame generolas rengė susitikimus, telefoninius pokalbius ir vaizdo konferencijas, taip pat ir su Ukrainos vyriausiuoju ginkluotųjų pajėgų vadu. Kiekvieną dieną vėlai vakare jis susiskambindavo su dukra Chrystyna. Ir kaip tik šiame kambaryje vykdavo ilgiausi pokalbiai – laukdamas skambučių jis kartais dalydavosi prisiminimais ir mintimis.

Beveik du mėnesius bunkeris buvo virtęs ir darbu, ir namais. Čia vienu metu galėjo tilpti pusė tūkstančio žmonių, tačiau gyventi ten ilgą laiką buvo sudėtinga. Vienas po kito susirgdavome, kažkas nuolatos kentėjo nuo peršalimo simptomų: karščiavimo, slogos, kosulio. Sunku ir psichologiškai, nes be natūralios šviesos ir gryno oro, be galimybės bent valandą ar dvi pabūti vienuoje stačiai kraustaisi iš proto.

Vyriausiasis vadas taip pat peršalo. Iškviečiau gydytoją iš generalinio štabo medicinos skyriaus. Po apžiūros ji išrašė vaistų, bet pagerėjimo nebuvo.

– Mama, – neištvėrusi paskambinau savo mamai, ilgametę patirtį turinčiai terapeutei. Papasakojau jai apie simptomus ir neramiai paklausiau: – Ką daryti?

– Dukra, negaliu gydyti per atstumą. Turiu paklausyti, apžiūrėti. Greičiausiai prireiks antibiotikų. Kviesk gydytoją dar kartą.

Valerijui Fedorovyčiui buvo paskirti kiti vaistai, ir aš rūpinausi, kad jis juos laiku išgertų. Vieną sykį nuėjau į generalinį štabą ir paprašiau adjutanto paduoti vaistų nakčiai.

Ryte jis man pasakė: „Gal tu pati tuo rūpinkis, nes vyriausiasis vadas klausė, kodėl ne Liuda jam duoda vaistų.“ Mes nuoširdžiai rūpinomės ir pasitikėjome vienas kitu.

Vyriausiasis vadas nekvietė pasitarimų tradicine prasme. Vadavietėje vyravo tiesioginis operatyvinis bendravimas ir greitai sprendimai. Kiekvienas vadas ir net brigados vadas galėjo paskambinti ar parašyti Valerijui Fedorovyčiui. Tai nebuvo vertikalės laužymas ir tradicinių valdymo principų keitimas – vyriausiasis vadas tiesiog siekė rezultatų ir to paties reikalavo iš savo kadru. Kiekviena minutė buvo matuojama žmonių gyvybėmis, todėl niekas nešvaistė laiko veltui. Pirmaisiais karo mėnesiais kariuomenė darė viską, kas įmanoma, esant minimaliam kišimuisi iš išorės.

– Žinai, ko labiausiai nekenčiu kariuomenėje? – kartą su manimi pasidalijo Valerijus Fedorovyčius. – Kai pavaldiniai bando perkelti dalį atsakomybės savo vadovybei. To nekenčiu. Ir nenorėjau taip elgtis su prezidentu. Aš esu vyriausiasis kariuomenės vadas. Aš esu atsakingas už operacijas. Aš tik informuoju jį apie

eiga. Sąžiningai papasakojau prezidentui, kas vyksta, papasakojau, ką ketiname daryti toliau, bet nenorėjau perkelti jam atsakomybės. Man reikėjo laiko, kad suprastčiau, kieno pusėje iniciatyva ir ką turėčiau daryti toliau. Pirmoji savaitė buvo lemiama. Turėjau suprasti, ar vaikinai nepalūš. O jeigu ne, tada imamės savo plano ir jo laikomės.

Pirmosios dienos buvo sunkios. Operuojantis chirurgas turi įsitikinti, ar pacientas yra perspektyvus. Maždaug penktą dieną, ne vėliau, supratau, kad iniciatyva priklauso mums, kad mūsų planas pasiteisino. Siekėme dviejų strateginių tikslų: neleisti užimti Kyjivo ir nuleisti kraujo kitomis kryptimis, net ir teritorijos praradimo kaina. Tai klasikinis karybos principas. Mes leidžiame jiems stumtis į priekį, atitrūkti nuo užnugario, o tada naikiname ir kolonas, ir užnugarį. Klasika.

Valerijus Zalužnas palaikė pagarbius santykius su prezidentu Volodymyru Zelenskiu ir gynybos ministru Oleksijumi Reznikovu (2021–2023 m.). Jų asmenyje jis išvėgė galimybę pakeisti ginkluotąsias pajėgas, nes tai buvo jauni politikai, mąstantys šiuolaikiškai, puikūs lyderiai, galintys ištraukti kariuomenę iš „sovietyno“. Sąlygiškai taikiu metu sistema veikė beveik nepriekaištingai.

Tačiau plataus masto karas reikalavo iš politinės vadovybės kitokių savybių ir žingsnių, visų pirma – nepopuliarių sprendimų: parengti ekonomiką karo padėčiai, padidinti išlaidas gynybai, paskelbti karo pa-

dėtį (bent jau su Rusija ir Baltarusija besiribojančiuose regionuose) ir visuotinę mobilizaciją prieš Rusijos kariuomenei kertant sieną, įžengti į pasaulines ginklų rinkas, padidinti spaudimą Vakarų partneriams, kad šie užkirstų kelią invazijai, pasirūpinti svarbiausių miestų įtvirtinimu ir gyventojų evakuacija. Sąlyginis finansinis stabilumas, kurį buvo bijoma pajudinti Rusijos invazijos išvakarėse, patikinimai, kad puolimo nebus, ir delsimas išigyti ginklų bei amunicijos lėmė didžiules kasdienes karių ir civilių aukas.

Dukart per parą generolas Zalužnas išklausydavo sričių kariuomenės vadų ataskaitas ir pasiūlymus dėl mūsų veiksmų. Vėlai vakare jis pranešdavo Volodymyrui Zelenskiui apie padėtį fronte per praėjusią parą.

Kiekvieną rytą dešimtą valandą prezidentas surengdavo pasitarimą su saugumo ir žvalgybos tarnybų, ministerijų ir Ukrainos gynybos pramonės vadovais. Bene skaudžiausias visada būdavo ginklų, technikos ir amunicijos klausimas. Niekas taip nejaudino vyriausiojo vado kaip ši problema. Jau žinojau, kad jei Valerijus Fedorovyčius po konferencinio pokalbio prastai nusiteikęs – mes niekuo negalime padėti frontui.

Pirmąsias kelias naktis niekas nemiegojo. 24-oji palengva persirito į 25-ąją ir virto nesibaigiančiu vasariu, kuris tęsiasi iki šiol. Prisimenu, kaip pakeliu akis, o operatyvinis laikas ekrane rodo 48 valandas. Kaip tik ruošiau pranešimą, skirtą padėkoti visų saugumo ir gynybos pajėgų kariams.